

فصلنامه جامع دفاع مقدس

سال دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، پیاپی ۳؛ ص ۱۴۷-۱۲۱

بررسی نقش روحیه در پیروزی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس با تأکید بر

چهار عملیات بزرگ

عباسعلی سلمانی^۱، محمد بلخی^۲

۱- استادیار، دانشگاه امام حسین (ع)، ۲- کارشناس ارشد، مدیریت امور دفاعی دانشگاه امام حسین (ع)

(دریافت: ۹۵/۱۰/۱۹، پذیرش: ۹۶/۰۲/۲۲)

چکیده

پدیده جنگ در کلیه منابع، اشاره به منازعه مسلحانه دارد و با پیشرفت تکنولوژی شیوه‌های جنگ نیز تغییر کرده است. تفاوتی که دفاع مقدس با سایر جنگ‌ها داشت در انتخاب شیوه‌ها و تاکتیک منحصر به فرد است. با توجه به فرمایشات امام روح الله که بر تأکید روحیه می‌باشد چرا که با این عمل مردم یک کشور قادر خواهند بود در برابر دشمنان و بیگانگان قد علم نموده و ایستادگی کند. بنابراین انتخاب مؤثرترین تاکتیک در صحنه نبرد روحیه می‌باشد. این پژوهش با عنوان «نقش روحیه در پیروزی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس می‌باشد مورد توجه محقق قرار گرفته است. سؤال اصلی عبارت است از روحیه چه تأثیری در پیروزی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس داشته است. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و روش تحقیق توصیفی، تحلیلی و پیمایشی است. در بخش گردآوری اطلاعات پیرامون هشت سال دفاع مقدس و روحیه، با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مراجعه به اسناد و مدارک موجود در حد مقدور تلاش شده است که اطلاعات مورد نیاز گردآوری و تحلیل محتوا می‌شود نتایج حاصل نشان داده که روحیه توانسته با محدود کردن توان‌های رزمی، توپخانه‌ای و زرهی دشمن و نفر و تجهیزات انسانی کارآمد مؤثرتر باشد.

کلید واژه‌ها: روحیه، دفاع مقدس، عملیات.

مقدمه

دفاع مقدس هشت ساله ملت ایران حامل فرهنگ ویژه‌ای است که آن را از سایر نبردها و جنگ‌های متعارف به استثنای نبردهای قهرمانان صدر اسلام متمایز می‌سازد. فرهنگ و ادبیاتی که در دفاع مقدس تولید شد آمیزه‌ای از حماسه و عرفان بود و درون مایه آن باورهای دینی و اندیشه دفاعی اسلام بود که حضرت امام (ره) در تبیین و تولید این فرهنگ و ادبیات نقش تعیین کننده‌ای دارند.

روحیه رزمندگان یکی از عوامل سرنوشت ساز در دفاع مقدس و دستاوردهای آن بود که آثار و پیامدهای گسترده‌ای در پشتیبانی از جنگ و توسعه روحیه رزمی در صحنه جنگ داشت.

بنابراین یکی از دستاوردهای ایمان به خدا، قدرت و توان روحی است که مؤمن در آزمون‌های دشوار زندگی بدان نیازمند است و دشوارترین آن صحنه نبرد با دشمنان است. این حقیقت در دفاع مقدس در رزمندگان اسلام ما به صورت شگفت انگیزی آشکار گشت. به طوری که هیچ جنگ افزار مخرب و ویرانگری نمی‌توانست روحیه و رزمندگان را متزلزل سازد.

حضرت امام خمینی (ره) در این خصوص می‌فرمودند:

«تکلیف این است حفظ کنیم اسلام را، کشته شویم، تکلیف را عمل کرده‌ایم، بکشیم هم تکلیف را عمل کرده‌ایم» (صحیفه نور، جلد ۸: ۱۶)

«شما برادرها، با قدرت ایمانی و قدرت اسلامی این پیروزی‌ها را به دست آوردید.» (همان، ج ۱۶: ۷۰)

«مادامی که ایمان در قلب شما هست، پیروزید و باید کوشش کنید که این نور، نورایمان را، در قلبتان زیاد کنید.» (همان، ج ۱۴: ۸۶)

مسلم است فردی که با این روحیه در صحنه دفاع مقدس هشت ساله با دشمنان اسلام و انقلاب اسلامی شرکت می‌کند، در چارچوب عمل به تکلیف، خود را تحت هر شرایط پیروز دانسته و قطعاً از روحیه دفاعی و آمادگی مناسبی برخوردار می‌باشد.

در آن سوی قضیه بر تارک کارنامه جمهوری اسلامی در طول هشت سال دفاع مقدس عملیات‌های متعددی می‌درخشد که هر کدام به تنهایی برای افتخار یک ملت کافی است، آنچه که در پهنه و سناریوی این عملیات‌ها می‌درخشد که بدون اغراق روحیه در موفقیت همه آن‌ها نقش اساسی را داشته است. با توجه به این مهم و تجربه گراندوری که اینک به عنوان یک میراث پر ارزش در اختیار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی می‌باشد، می‌توان از آن به عنوان یک تاکتیک و روش جنگی در جنگ‌های آینده در برخورد احتمالی ما بین جمهوری اسلامی و آمریکا استفاده

نمود. بنابراین بر ماست که با تحقیق و تفحص و به روز کردن شیوه‌های و تاکتیک‌ها در زمینه روحیه لحاظ کرد و آن را به عنوان یک حربه و روش غیر متصور برای آمریکایی‌ها، علیه آن‌ها استفاده نمود.

بیان مسئله

رزمندگان دوران دفاع مقدس، به علل مختلفی از جمله تحریم‌ها از جانب استکبار و در نتیجه نداشتن ابزار لازم برای یک جنگ تمام عیار و به کارگیری توان هوایی و توپخانه‌ای و زرهی و همچنین برای به دست آوردن غافلگیری جهت حذف برتری‌های سه گانه عراق از گردونه توان رزم او و استفاده از روحیه در دستور کار خود قرار دادند.

ایران اسلامی در طول دوران دفاع مقدس عملیات‌های متعددی جهت بازپس‌گیری زمین‌های اشغال شده، دفع متجاوز و تنبیه رژیم بعث عراق انجام داد. به همین منظور در طول دوران دفاع مقدس فرماندهان و مسئولین جنگ، این متغیر اصلی یعنی «روحیه» را مورد توجه و مد نظر داشته‌اند که قبل از شروع عملیات با استفاده از مداحان صاحب نام مثل آهنگران، حدادیان، و غیره و سخنرانی‌های فرماندهان مثل حاج حسین خرازی، زین الدین، و غیره که توانسته بودند قلب‌های نیروهای بسیجی را جذب کنند و به عنوان یکی از مؤلفه‌های قدرت سازی صحنه جنگ مورد استفاده قرار داده‌اند. همچنین طبق فرمایشات مقام معظم رهبری حضرت آیت العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) در مورد نقش روحیه در پیروزی رزمندگان و شکست دشمنان می‌فرمایند:

«ما با اتکا به خدا و نیروی جوانان خود و فداکاری هزاران هزاران انسان‌های پاکدل توانسته و خواهیم توانست ضربات خود را بر دشمن وارد کنیم.» (جمهوری اسلامی، ۲۸ مرداد ۶۲: ۱۳: ۱۲)

در این پژوهش با توجه به اینکه سرنوشت هر جنگ را در روی زمین به روش رزم نزدیک و زمینی روشن می‌شود، در حقیقت دشمن در نهایت برای تصرف مناطق مجبور است از نیروی زمینی خود استفاده کند. با به کارگیری تجارب هشت سال دفاع مقدس، پیروزی‌های متعددی بعد از جنگ تحمیلی و به ویژه جنگ ۳۳ روزه لبنان و دستگیری تعدادی از سربازان آمریکایی در خلیج فارس ایجاد تغییرات در روش‌ها و ابزارها، فاصله فناوری دشمن و خودی کاهش می‌یابد. بنابراین در این تحقیق، محقق به دنبال پاسخ این سؤال است که روحیه چه تأثیری بر پیروزی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس داشته است و به عنوان یک تجربه موفق چه تأثیری می‌تواند در پیروزی نبردهای آینده داشته باشد؟ از طرفی با توجه به اینکه تعداد عملیات‌های انجام شده در دوران دفاع مقدس با این رویکرد زیاد می‌باشد، به منظور محدود کردن دامنه این پژوهش، چهار عملیات بزرگ (فتح المبین، بیت المقدس، والفجر هشت و کربلای پنج) که با این تاکتیک انجام و نتایج درخشان

و بزرگی داشته‌اند، به عنوان نمونه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

سؤال تحقیق

سؤال اصلی:

- روحیه چه تأثیری در پیروزی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس داشته است؟

سؤالات فرعی:

۱- تأثیر روحیه بر محدود نمودن توانمندی‌های زرهی و توپخانه دشمن

۲- تأثیر روحیه بر دید و تیر دشمن و برتری داشتن در خط مقدم

۳- تأثیر روحیه بر عملیات هوایی دشمن

روش شناسی تحقیق

نوع تحقیق:

این تحقیق از حیث نوع، کاربردی است. چرا که در پی آنیم که با گردآوری تجربیات هشت سال دفاع مقدس، درباره شرایط فعلی به شناخت کامل‌تری از وضعیت در زمان حال برسیم.

روش تحقیق:

این تحقیق از حیث روش توصیفی، تحلیلی، پیمایشی است. چون پاسخ به مسئله مربوط به زمان حال می‌گردد، بنابراین از این روش استفاده می‌کنیم. در اینجا ما شرایط فعلی را مورد بررسی قرار می‌دهیم تا مسائل جاری را در پرتو آن روشن سازیم و در پی آنیم که با گردآوری داده‌های کامل‌تر و مناسب‌تر درباره شرایط فعلی، به شناخت کامل‌تری از وضعیت در زمان حال برسیم. در خصوص دستیابی به حقایق گذشته و بررسی عوامل و تبیین موضوع روحیه، با روش توصیفی - تحلیلی انجام می‌شود و برای احصاء عوامل مؤثر و تأثیر آن در جنگ با آمریکا از روش پیمایشی استفاده می‌شود.

ابزار و روش گردآوری اطلاعات:

روش استفاده شده برای گردآوری اطلاعات در این تحقیق، کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد و از ابزاری چون فیش برداری، سندخوانی، و مصاحبه استفاده شده است.

اهمیت و ضرورت انتخاب موضوع:

نظام جمهوری اسلامی ایران با توجه به محدودیت در امکانات و منابع خود که به واسطه تحریم‌های همه جانبه پس از انقلاب با آن روبه‌رو بوده و همچنان ادامه دارد، نیازمند این است که با حداقل امکانات، هر گونه تجاوزی را دفع نماید و این ممکن نیست مگر این که مانند دوران دفاع مقدس با تکیه بر نیروهای خلاق، مؤمن به انقلاب و بسیج ملی، در مقابل هر متجاوزی تا آخرین نفس ایستادگی نماید.

بنابراین با توجه به اینکه در مورد نقش روحیه در هشت سال دفاع مقدس، کار تحقیقی مبسوط و مدونی صورت نگرفته و تاکنون در ثبت آن تجارب ارزشمند غفلت شده است و این به عنوان یکی از وظایف مهم رزمندگان دوران دفاع مقدس می‌باشد که ضمن بررسی و توصیف چگونگی اجرای، از نتایج آن در برخوردهای احتمالی با دشمنان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بهره‌برداری و استفاده شود. از این رو ضروری است در مورد روحیه و اثراتی که می‌تواند روی تاکتیک‌های دفاعی در جنگ داشته باشد، کنکاشی علمی انجام و نتایج آن فراروی رزمندگان اسلام در نبردهای آینده قرار گیرد. بنابراین با انجام این تحقیق، با کمک خداوند، عواید زیر نصیب نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و یا حداقل دانشگاه‌های نظامی خواهد شد:

- آموزش یگان‌های رزم در مسیر واقعی خودش و بتواند جبران تجهیزات نظامی در صحنه رزم داشته باشد قرار خواهد گرفت.
- هزینه‌های یگان‌های رزم تبدیل به سرمایه خواهد شد.
- آمادگی روحی و روانی یگان‌های رزم را به دنبال خواهد داشت.
- نیروها با روحیه بالا در مأموریت‌ها شرکت فعال داشته باشند.

پیشینه تحقیق

با مراجعه به مراکز علمی و تحقیقاتی و بررسی کتب و جزوات و پایان‌نامه‌هایی که در اختیار محقق بوده است، مشخص شد تاکنون تحقیقات مدونی در رابطه با این موضوع انجام نشده است. هر چند در کتب و مقاله‌هایی به طور پراکنده و جزئی مباحثی مطرح گشته اما جوابگوی سؤال اصلی موضوع تحقیق نیست و بیشتر حالت داستان پردازی دارد که امید است با این پژوهش بتوان دستاوردهای خوبی جهت بهره‌گیری از آن کسب نمود. در این رابطه کتب و مقالاتی با موضوع مشابه به چاپ رسیده است، اما این پژوهش به دنبال تأثیر روحیه در پیروزی‌های هشت سال دفاع مقدس می‌باشد که در هیچ کدام از کتب، پایان‌نامه‌ها و مقالات به آن پرداخته نشده است که اسامی برخی از آن‌ها عبارت است از:

- پایان نامه با عنوان بررسی نقش روحیه و رفاه در ارتقاء کارایی در نیروی مسلح زیر نظر دکتر جهانبخش ایزدی، نگارش احمد پور محمد جانی سال (۱۳۷۳)، دانشکده دافوس سپاه.
- پایان نامه با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب زمان عملیات والفجر ۸، نگارش سید اصغر تولیت، سال ۱۳۸۰.

یکی از کارهای تحقیقی انجام شده پیرامون موضوع، پایان نامه فوق می باشد. این پایان نامه، در مورد عواملی که در انتخاب زمان هر عملیات نقش داشته اند، علاوه بر شناخت زمین و جو منطقه عملیات، در مورد اطلاع از وضعیت دشمن هم مطالبی را عنوان کرده است. همین طور به عملیات هایی که با عملیات والفجر هشت، از نظر زمین و زمان شروع عملیات شباهت داشته، پرداخته شده است. همچنین با نگرش بر این موضوع که بررسی عوامل مؤثر بر زمان عملیات محدود به ساعت «س»، روز «ر» نمی باشد و از ابتدای طرح ریزی، شناسایی، استقرار و انجام عملیات تا تصرف اهداف و حتی بحث مقابله با پاتک های دشمن، از عوامل مؤثر محسوب می گردد و با توجه به اینکه انتخاب زمان مناسب برای شروع عملیات، نه تنها در ابتدای عملیات و شروع مانور، بلکه به قبل از شروع مانور یعنی طرح ریزی، شناسایی و... بعد از انجام مانور نیز بستگی دارد، بنابراین با این تحقیق که در مورد تأثیر تک شبانه بر پیروزی عملیات های هشت سال دفاع مقدس بحث می کند فاصله زیادی دارد.

- پایان نامه با عنوان بررسی عوامل مهم موفقیت در عملیات خط شکنی والفجر ۸ با تأکید بر عملیات لشکر ۳۱ عاشورا، نگارش حسن بیات، دانشکده دافوس سپاه.

در این پایان نامه، به بررسی عواملی است که در موفقیت های خط شکنی عملیات والفجر هشت توسط لشکر پیروز ۳۱ عاشورا انجام شده، پرداخته شده است، همچنین این پایان نامه دایره تحقیق خود را صرفاً بر عملکرد و تاکتیک مورد استفاده لشکر ۳۱ عاشورا قرار داده است که از نظر دامنه فراگیری مطالب نسبت به این تحقیق، محدود می باشد. همین طور شب را به عنوان یکی از عوامل مؤثر در موفقیت عملیات خط شکنی نام برده است.

- عرب پور در پژوهشی تحت عنوان «جایگاه روحیه در سنت اسلامی» نشان داده است مسلمانان با توجه به نیرو و تجهیزات در سطح پایین اما با تکیه بر منویات و عنایات خداوند و در کنار آن روحیه عالی، در صدر اسلام همیشه پیروز میدان بوده اند.

- خالقی اصفهانی، مهدی در پژوهشی تحت عنوان عوامل مؤثر بر روحیه اسرا در دوران اسارت عوامل فردی که ۱- ویژگی فیزیکی ارزش های و باورها تجارب قبلی صفات شخصیتی زمینه خانوادگی ۲- عوامل محیطی: محیط فیزیکی محیط روانی زمینه و موفقیت مؤثر است.

نقش روحیه در جنگ:

روحیه از پر اهمیت‌ترین عوامل در جنگ است و شاید اغراق نباشد اگر بگوییم در هیچ نوع عملکردی داشتن روحیه برای فرد به اندازه‌ای که برای جنگجو مهم است اهمیت ندارد. در میدان نبرد عوامل بازدارنده وجود دارد تا یک جنگجو را از ادامه نبرد سست کند. زیرا در آنجاست که انسان در دوراهی حیات و مرگ قرار دارد و در آنجاست که کل وجود و هستی یک نفر مورد تهدید قرار می‌گیرد. از این دو راه یکی را باید انتخاب کند و نه تنها انتخاب کند بلکه می‌بایست با عشق و حرارت تمام بر سر این انتخابش وفادار و استوار باقی بماند.

بنابراین عنصر روحیه به وضوح یکی از عناصر اصل در طبیعت کلی جنگ به شمار می‌رود و از دیر باز نیز نظریه‌پردازان به عنصر روحیه اهمیت داده و اعتقاد داشته‌اند در این خصوص به دیدگاه‌های چند تن از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

تقویت روحیه معنوی و عقیدتی: پیامبر (ص) در کنار سازماندهی مناسب که هر نوع رخنه و خلل روحی و معنوی و ظاهری را در سپاه به حداقل می‌رساند، همواره برای تقویت روحیه معنوی و عقیدتی نیروها با استفاده از شیوه‌ها و وسائل گوناگون مانند: رعایت عدالت، مشارکت در غم و شادی نیروها، دفاع از نیروها، استواری در نبردها و انجام آموزش‌های مختلف جنگی برای فرو ریختن دیوار ترس از میان نیروها، تلاش مستمر داشته‌اند (عرب پور، ۱۳۸۴: ۱۰۵).

در اسلام نیز به قدرت نیروی رزمنده از ابعاد مختلف توجه شده است هم تقویت روح و هم تقویت جسم. وقتی اسحاق بن عمار از امام صادق (ع) در مورد آیه «خودوا ما آیتناکم بقوه» می‌پرسد که آیا منظور تأمین در بدن‌ها است یا قوه در قلوب است می‌فرمایند: «فیهما جمیعاً، در جسم و روح، در هر دو تا». (حکیمی، ۱۳۶۸: ۱۱۸)

امام باقر (ع) در این خصوص می‌فرماید: «خداوند عزیز و بلند مرتبه فرزند آدم را توخالی آفریده است و ناچار است از خوردن غذا و آشامیدن آب...» بنابراین به تأمین و استفاده آب و غذا تأکید شده است. امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید: «به راستی اساس زندگی و حیات انسان بر نان و آب بنا نهاده شده است.» (عرب پور، ۱۳۸۴: ۹۲) برابر گفته سر لشکر ریچاردسون «فقدان غذا یعنی بزرگ‌ترین عامل تخریب روحیه و یک ارتش بر روی شکمش گام بر می‌دارد.»

عناصر روحیه‌ای جوهر و روان نافذ در همه ارکان جنگ را تشکیل می‌دهد (بن شالیت، ۱۳۷۳:

۶۱).

ممکن است بتوان جنگ را با استفاده از سلاح انجام داد. اما برای پیروزی به افراد آماده نیازمندیم، این روحیه انسان‌ها هست که با پیگیری و تلاش خود موجب کسب پیروزی و دستاورد

های آن می‌شود (بن شالیت، ۱۳۷۳).

«جنگ و مبارزه آزمایش است و برای تعیین میزان اراده، شجاعت، تحمل و مهارت سربازان.»
(بن شالیت، ۱۳۷۳)

«عنصر روحیه در جنگ عاملی است که در آینده قابل پیش‌بینی، ثابت و تغییرناپذیر خواهد ماند.» (بن شالیت، ۱۳۷۳)

نتیجه اینکه انسان برخوردار از روحیه و انگیزه می‌تواند در تمامی شرایط بر صحنه نبرد تسلط داشته باشد و این امکان را فراهم می‌کند که تجهیزات و سلاح‌ها بتوانند در راستای اهداف مورد نظر و به صورت کارا به کارگیری شوند. البته قابل ذکر است که این به آن معنا نیست که از آموزش و تخصص باید صرف نظر کرد و لاکن آن‌ها در جای خود بسیار مهم می‌باشند.

به سبب اهمیت نقش فرماندهی و رهبری یگان در حفظ و افزایش روحیه پرسنل، ارتش‌های درگیر با بهره‌گیری از فنون روانی تبلیغی می‌کوشند تا بر فرمانده یگان تأثیر بگذارند و او را دچار تردید و گم‌گشتگی سازند (عرب پور، ۱۳۸۴: ۹۹)

باینز (۱۹۶۷) با رویکردی فرهنگی شناختی روحیه را مهم‌ترین عامل منفرد در جنگ نامیده و آن را به صورت زیر تعریف کرده است:

مبانی نظری پژوهش

تعریف روحیه:

لغتنامه دهخدا این واژه را به عنوان "مجموعه کیفیات و حالت روانی یک فرد" تعریف نموده (دهخدا، ۱۳۷۷: ۸۵) و در فرهنگ واژه‌های معین (۱۳۷۰) روحیه به مهنای "خلق و خوی فرد، سرشت درونی، تلقی و نحوه برخورد با محیط" تعریف شده است.

در فرهنگ معین روحیه عبارت است: نیروی روان شناختی درون یک گروه رزمی که اعضای گروه را به جنگ و درگیری وا می‌دارد (فرهنگ معین، ۱۳۷۰: ۱۲۵)

روحیه: نسبت قوای روحی به قوای جسمانی سه به یک است. روحیه همواره بر شمشیر پیروز خواهد بود (ناپلئون) (سلمانی، سال ۱۳۹۱: ۳۷).

روحیه: روحیه قوی بدین معنی است که هر فردی در یک گروه کار خواهد کرد یا خواهد جنگید و در صورت لزوم در انجام وظیفه خود تا سر حد امکان آخرین تلاش خود را خواهد کرد (فیلد مارشال اسلیم) (سلمانی، ۱۳۹۱: ۳۷).

مفهوم روحیه:

- نگرش فردی (به طور عمومی تر نگرش گروهی) از لحاظ اطمینان و پشتکار در کار و جانب داری از عقاید؛
- توانایی گروهی از افراد به منظور همکاری مداوم برای تعقیب یک هدف مشترک؛
- حفظ و ادامه تلاش و پایداری در مقابل انحلال گروه؛
- سطح عملکرد گروهی، اتحاد و استحکام گروه و روحیه همکاری آن‌ها؛
- میزان وحدت کوشش‌ها در چهار چوب یک گروه خاص و عزم و اراده گروه برای نیل به هدف مشترک؛
- ظرفیت باقی ماندن در یک شغل با اراده و رغبت، به ویژه طاقت فرسا و طولانی (غضنفری، ۱۳۷۶، جزوه روانشناسی نظامی).

عناصر روحیه

الیاسی معتقد است روحیه از سه عنصر اساسی تشکیل شده است:

تعهد به اهداف یگان: یعنی اعضای آن یگان، اهداف یگان خویش را مهم ارزیابی کنند و خود را ملزم به تلاش برای دستیابی به آن اهداف بدانند.

التزام به هویت گروهی: یعنی تمامی یا حداقل اکثر اعضای آن یگان، منافع، امیال و مقاصد گروه را بر اهداف و مقاصد شخصی خود ترجیح داده و از انتساب به یگان خویش احساس رضایت و خرسندی کنند.

اعتماد به نفس: اعضا به توانایی‌ها و قابلیت‌های خویش ایمان و اعتقاد داشته باشند و در برابر نیروهای حریف احساس کمتری و زبونی نکنند.

اما الیاسی به نقل از نویسندگانی همچون، بو رینگ دوپیک و منگلسدروف معتقدند که روحیه از چهار عنصر اصلی زیر تشکیل شده است:

(۱) شوق و حمیت: یعنی داوطلب شدن فرد برای انجام جدی و سرسختانه یک کار یا مأموریت و اصرار و تأکید و به سرانجام مطلوب رساندن آن مأموریت.

(۲) انضباط: یعنی پیروی مشتاقانه و توأم با درک افراد از خواسته‌های یگان.

(۳) اعتماد به خود: منظور از اعتماد به خود احساس ارزشمندی، ایمان و باور به توانایی‌ها و مهارت‌های خود، اعتماد به آموزش‌های یگان و فرماندهان آن است.

۴) رضایت: یعنی خرسندی مستمر، رها بودن از غم و اندوه و احساس شادمانی به سبب عضویت در یگان و شرکت در مأموریت‌های آن (الیاسی، ۱۳۸۲: ۱۳).

امام خمینی (قدس سره الشریف) نیز در خصوص روحیه بیاناتی دارند از جمله می‌فرمایند:

«این روحیه شما را غلبه داد، این را حفظش کنید، این چیزی که شما را غلبه داد، مادامی که آن هست پیش شما، پیروزید، جدیت کنید که نگهش دارید. خدا به شما عنایت کرده است، این عنایت را حفظش کنید، نگهش دارید.» (امام خمینی (ره)، ۱۳۵۸: ۱۰۶)

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای بر اهمیت روحیه تأکید و بیان داشته‌اند:

«آمادگی فقط آمادگی ساز و برگ نظامی نیست بلکه بیشتر از آن آمادگی روحی و ایمانی است.» (عقیدتی سیاسی ارتش، ۱۳۷۰: ۶)

همچنین معظم له می‌فرمایند: «عزیزان من، تا وقتی این روحیه بسیجی، یعنی همان آمادگی برای پیش گامی و پیش قدمی در میدان‌های خطر، در میدان‌های مجاهدت، در میدان‌هایی که احتیاج دارد، انسان مقداری گذشت بکند، تا این روحیه بسیجی، تا این آمادگی در شماها و هزاران هزار جوان، زن و مرد و پیر و جوان در سرتاسر کشور هست آمریکا هیچ غلطی نسبت به انقلاب نمی‌تواند بکند.» (روزنامه کیهان مورخ ۷۹/۹/۸، ۱۳)

باید با روحیه بسیجی؛ یعنی با احساس تکلیف، بدون توقع، فداکارانه و بدو نه خودنمایی، برای رضای خدا کار کرد و حتی یک روز را برای خدمت به مردم از دست نداد (مقام معظم رهبری، ۸۱/۱۲/۱۹).

در آثار مکتوب موجود ظاهراً گزنفون اولین نویسنده در این زمینه می‌باشد و روشن‌ترین اشاره گزنفون به روحیه در جمله‌ای است که ترجمه آن به قرار زیر است: «من مطمئنم که شما می‌دانید، تعداد نفرات و قدرت، باعث پیروزی در جنگ نمی‌شود، بلکه هر ارتشی که با نیروی روحی قوی‌تر میدان نبرد وارد شود، معمولاً دشمنانش قادر نخواهند بود که در مقابل آن ایستادگی کنند.» (ریچاردسون، ۱۳۶۹: ۴)

سن تزو، ژنرال چینی (۴۰۰-۳۲۰ قبل از میلاد) هم جنگ را بر مبنای پنج عامل اصلی، تجزیه و تحلیل می‌کند.

«نخستین عامل از این عوامل، نفوذ روحی و معنوی است، دوم شرایط جوی، سوم فرماندهی، چهارم زمین و پنجم دکتترین. منظور من از جمله نفوذ معنوی و اخلاقی این است که مردم باید با رهبران خود رابطه معنوی داشته، با آن‌ها موافق و هماهنگ باشند، به طوری که بدون اندک

واهمه‌ای از خطرات جانی و در مرگ و زندگی از آن‌ها پیروی کرده و به دنبال آن‌ها بروند.»
(حسینی، ۱۳۷۴: ۸)

بن شالیت به دو نوع روحیه شامل A و B اعتقاد دارد. به نظر او روحیه A یک حالت خلقی است که به آسانی نوسان می‌پذیرد. بر این اساس حتی وقتی خلق سربازان بجا و مناسب باشد، تمایل به ورود به مرحله عمل را هم داشته باشند، هیچ تضمینی نیست که آن‌ها در زمان دشوار شدن اوضاع، به نبرد ادامه دهند.

روحیه B در این تقسیم بندی، مبتنی بر اصولی از ترکیب اعتماد به نفس و احساس قدرت برخورد عملی، استوار است که می‌توان آن را روحیه برگشت پذیر نیز نام نهاد. به نظر او این همان عامل روحیه‌ای است که استمرار عمل را علی‌رغم تحمل تلفات، ترس‌ها و عدم قطعیت، تضمین می‌کند و این همان جنبه تحریک کننده‌ای است که باید قبل از بروز نبرد، توسعه داده شود (بن شالیت، ۱۹۸۸: ۷۸). به نظر بن شالیت تعریف هر چه باشد، روحیه، روح جنگیدن یا حداقل توان نیمه دائمی برای اجرای عملیات را منعکس می‌سازد.

قرآن در خصوص روحیه نظامی‌گری موارد زیر را بیان فرمودند:

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید هر گاه با تهاجم و تعرض کافران در میدان جنگ روبه‌رو شدید، مبادا از بیم به آن‌ها پشت کنید و بگریزید» (انفال، آیه ۱۵)

«هر کس در روز کازار از آن بگریزد به خشم خدا روی آورده است» (انفال، آیه ۱۶)

امام علی (ع) در نهج البلاغه در خصوص روحیه نظامی‌گری موارد زیر را بیان فرمودند:

سعی کنید زبردستانان از کار خود راضی و با نشاط باشند (حکمت ۲۰۲).

اگر می‌خواهید از شغل خود راضی باشید همیشه به موفقیت زبردستان خود نگاه کنید. آیا همه زبردستان شما به اندازه شما در رفاه هستند؟ تا چه حد با مرارت‌ها و مشکلات زبردستان شریک هستید، با زبردستان خود مانند پدری مهربان رفتار کنید. هرگز به خاطر اشتغال به کارهای مهم و بزرگ از امور کوچک ولی ضروری غفلت نکنید. با زبردستان رفتار صمیمانه داشته باشید. در برخورد با افراد با مساوات رفتار کنید تا از شما انتظار تبعیض نداشته باشد، با زبردستان و مردم مهربان و رحیم باشید، با زبردستان و مردم مهربان و رحیم باشید، در تقویت ارتباطات با برادران همکار خود بکوشید، در تقویت ارتباطات با برادران همکار خود بکوشید، برای کلیه مراجعین و زبردستان این فرصت را فراهم کنید که بدون دغدغه و اضطراب مطالب خود را با شما در میان بگذارند (نامه، ۴۵، ۶۹، ۵۳، ۳۱)

مدیران عزیز: برای از بین بردن فشارهای روانی در محیط کار بهره برداری را در سطح پایین‌ترین زیر دستان قرار دهید (خطبه ۲۰۰).

در چهار چوب مقررات از مافوق اطاعت کنید (نامه ۳۸).

مدیران عزیز: خیر خواه زیردستان خود باشید (خطبه ۲۰۷) (عبد الوند، ۱۳۸۵: ۳).

تعاریف‌اندیشمندان در خصوص روحیه نظامی‌گری:

«آمادگی فقط آمادگی ساز و برگ نظامی نیست بلکه بیشتر از آن آمادگی روحی و ایمانی است.» (عقیدتی سیاسی ارتش، ۱۳۷۰: ۶)

محرک‌های درونی در حقیقت حاکی از مجموعه‌ای از نیازهای فیزیولوژیکی و معنوی است (عثمان، ۱۳۶۹: ۳۷).

- پیروزی: دستیابی به مقاصد امنیت ملی با وجود مداخله دشمن بی آنکه علایق امنیت ملی از نظر سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و روانی صدمه ببیند و یا دچار زیان شود (کالینز، ۱۳۷۰: ۴۸۱).

- عملیات: یک اقدام نظامی یا انجام یک مأموریت نظامی استراتژیک، تاکتیکی، خدماتی، آموزشی یا اجرایی و فرایند اجرای رزم شامل جابه‌جایی، تدارک، تهاجم، دفاع و مانور که برای دستیابی به اهداف هر رزم یا نبرد لازم می‌باشد (نوروزی، ۱۳۸۵: ۴۷۷).

- هشت سال دفاع مقدس: (جنگ هشت ساله «۱۳۵۹ لغایت ۱۳۶۷» بین ایران و عراق) مجموعه مجاهدت‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌ها و فعالیت‌های متنوعی که ملت شریف و مسلمان ایران و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در طول هشت سال (۲۸۹۵ روز) در برابر تهاجم رژیم بعث عراق به خاک ایران اسلامی انجام داده و در این امتحان الهی سربلند و پیروز بیرون آمدند (همان، ۳۴۶).

نشانه‌های وجود روحیه پایین:

وجود گلایه و شکایت- دلیل تراشی برای توجیه مسائل - وجود نا آرامی، عدم اعتماد، احساس عدم امنیت- وجود شایعه مبنی بر وجود جاسوس در سازمان- وجود دورویی و سالوس (میر کمالی، ۱۳۷۹: ۷۸).

نشانه‌های وجود روحیه بالا:

سلامتی روانی و جسمی فرد و سلامتی و امنیت محیط کار، احساس رضایت از محیط کار و مدیریت و نحوه رفتار مدیر، رضایت از رفتار و برخورد و تعامل همکاران، احساس ارزش و احترام و

شناخته شدن در سازمان، احساس موفقیت در محیط، کار و جامعه (حسنی رایگانی، ۱۳۸۲: ۱۲۵)
 روحیه: نسبت قوای روحی به قوای جسمانی سه به یک است. روحیه همواره بر شمشیر پیروز
 خواهد بود (ناپلئون) (سلمانی، سال ۱۳۹۱: ۳۷).

روحیه یک حالت ذهنی و روحی که رفتارهای اختیاری و ارادی انسان را در برخی شرایط و
 موقعیت‌ها مشخص می‌سازد (بلچین، ۱۹۴۵: ۱۰۳).

روحیه نظامی عبارتست از: خصوصیت روحیه اشخاصی که آمادگی خدمت و اشتغال در
 تشکیلات نظامی را داشته و کارهای نظامی را به عنوان شغل قرار می‌دهند (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۷۹).

عوامل مؤثر بر روحیه نیروهای نظامی

الف- معنوی که شامل کلیه عوامل غیر فیزیکی بوده و دربرگیرنده روح و روان افراد است.

ب - بعد مادی که شامل کلیه عوامل فیزیکی بوده و عوامل مربوط به جسم افراد را دربر
 می‌گیرد (الیاسی، ۱۳۸۲: ۱۴).

عوامل تعیین کننده روحیه نظامی (بو رینگ، ۱۹۸۸: ۴۸): آب و غذا، احساس، گرما، استراحت
 و خواب، بهداشت انسجام گروهی، دین، رهبری، اعتقاد و انگیزه.

عوامل تقویت کننده روحیه از دیدگاه ریچاردسون:

الف- عوامل جسمانی:

سلامت کامل در رأس قرار دارد و عقل سالم در بدن سالم است را به مرحله عمل درآوردن زیرا
 شعار فایده‌ای ندارد. وجود خدمات پزشکی و توسعه واحدهای مجهز پزشکی برای کمک رسانی
 مقدار بسیار زیادی به تقویت روحیه کمک می‌کند و در نهایت به خواب و استراحت در فرصت‌های
 مناسب و حس شوخ طبعی و اظهار نظر مضحک در وقت مناسب که در تسکین تنش مؤثر می‌باشد،
 اشاره شده است.

ب - عوامل روحی:

ایمان مذهبی: در دستوراتی عملیاتی «مونتگمری» عبارت «خداوند توانا در نبرد» نقش بسته بود و
 یک عبارت اداری نبود بلکه در نقش دستیار فرمانده الهی عمل می‌کرد. ایمان مذهبی سالم عامل
 قدرتمندی در ایجاد روحیه بالا می‌باشد. اعطای یک پرچم جدید توسط هیتلر به آلمانی‌ها همانند
 دادن یک مذهب جدید به آن‌ها بود، یا برای سرباز ژاپنی عالی‌ترین کارش نثار جان بر امپراتورش

در میدان نبرد بوده است و آرمان، اعتماد به نفس، روحیه هنگ (ریچاردسون، ۱۳۶۹: ۱۸).

- از دیدگاه لباک (۱۹۹۱) معتقد است که رضایت، اعتماد و انضباط و اشتیاق نیروها، یا به تعبیر دقیق‌تر روحیه نفرات یک یگان، متأثر از سه عامل اساسی و تعامل آن عوامل با یکدیگر است، آن سه عامل عبارتند از: سابقه، سرباز، نبرد (الیاسی، ۱۳۸۲: ۱۳).

عاشورا و فرهنگ نبوی صلی الله علیه و آله و سلم:

به تعبیر دکتر محمدرضا حکیمی در کتاب قیام جاودانه: «عاشورا مشرق انوار «توحید» و «عدل» است. جهان همواره به دو خورشید نیاز دارد: خورشید روشنگر اجسام، و خورشید روشنگر ارواح، خورشید تن، و خورشید جان. اگر تنها فضای تن روشن باشد و فضای جان تیره و تاریک، همین است که می‌نگرید. ظلم و ستم، تفاوت و تبعیض، فساد و فحشا و کشتار. عاشورا وجدان بیدار بشریت است در اعماق قرن‌ها و عصرها. عاشورا یک «ایست بزرگ» است در برابر سیل بنیان‌کن جاهلیت. یزید از همه ظلم تاریخ حمایت کرد و حسین از همه عدل تاریخ...»

عاشورا «بعثت» را زنده کرد، عاشورا برای همیشه محتوای «غدیر» را در معبر اعصار بشریت به فریاد خواند. (موسوعه کلمات الامام الحسین (ع)، پژوهشکده باقرالعلوم (ع): ۴۱۰)

ولایت (رهبری) و ولایت مداری:

در اندیشه و آثار امام و رهبری مفهوم ولایت آمیزه‌ای از معنی لغوی و آموزه‌های دینی است. امام در متون عرفانی ولایت را به معنی قرب، محبوبیت، تصرف، ربوبیت، و نیابت آورده و در بیانات خود با استفاده از حدیث «مِ اَنُودِی بِشَیْءٍ یَمِثِلُ مِ اَنُودِی بِالْوَلَایَةِ» و حدیث غدیر خم، ولایت را به حکومت کردن معنا می‌کند. مقام معظم رهبری، اتصال، پیوند، محبت و حاکمیت را معنی ولایت می‌نامد و با اشاره به رویداد مهم و تاریخ ساز غدیر استحکام پیوند روحی و معنوی مسلمانان با حاکمان شایسته و صالح را تحقق معنی و مفهوم ولایت از جنبه سیاسی و حکومتی می‌داند.

مقبولیت فرمانده:

یکی از مهم‌ترین عوامل پیروزی در صحنه نبرد، مقبولیت فرمانده است. اگر به تاریخ اسلام مراجعه کنیم در می‌یابیم که در صدر اسلام و در جنگ‌هایی که پیامبر(ص) فرماندهی آن را بر عهده داشته‌اند و یا حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) آن را هدایت و فرماندهی نموده است، نحوه اعمال

فرماندهی و برخورد با نیروها به طور کلی اخلاق فرماندهی که ایشان از خود بروز می‌دادند، اوج اخلاق اسلامی و نمونه بارز آیه شریف «رحماء بین هم» بوده‌اند.

فرمانده اسلامی:

یک فرمانده می‌تواند به افراد خودش لبخند بزند، تقدم به سلام بکند، با آن‌ها بنشیند غذا بخورد و غذایش را کمتر از آن‌ها قرار دهد. کار بیشتر بکند، مرخصی کمتر از آن‌ها بگیرد، امتیازات اصلاً نگیرد، اما در عین حال بگوید باید وقتی که از اینجا عبور می‌کنید، من سان می‌بینم، یا شما رژه می‌روید، باید منظم و با انضباط رژه بروید. هیچ اشکالی ندارد. این می‌شود اسلامی و دیگر طاغوتی نیست (مقام معظم رهبری) (سلمانی، ۱۳۹۱: ۷۵).

شرح عملیات‌ها

عملیات فتح المبین:

عراق هنوز منطقه بزرگی به وسعت بیش از ۲ هزار کیلومتر مربع از دهلران در شمال تا رقابیه در جنوب را در اختیار داشت که موجب شده بود نه تنها شهرهای این محدوده زیر آتش توپخانه آن کشور باشند، بلکه به شکلی نگران‌کننده، نیروهای عراقی داخل عمق استان خوزستان سنگر بگیرند (همان، ۱۹۰).

همین دلیل، طرح عملیات فتح المبین ریخته شد. برای نخستین بار نیروهای مشترک ارتش و سپاه با بهره‌گیری از واحدهای بسیار بزرگ، حمله به دشمن را آغاز کردند (همان، ۱۹۱).

نیروهای ایرانی در چهار قرارگاه قدس، نصر، فجر و فتح سازماندهی شدند. فرماندهی قرارگاه کربلا، با شهید سرهنگ صیاد شیرازی از ارتش و محسن رضایی از سپاه بود و به همین ترتیب، تا پایین‌ترین رده‌ها یک افسر ارتش با یک سپاهی فرماندهی و کنترل عملیات را بر عهده داشتند، با اعلام رمز عملیات در محورهای عین خوش، تپه‌های علی‌گره زد، بلتا و ارتفاعات تینه، شوش و تپه‌های زغن و درنهایت در شرق ارتفاعات میش داغ و رقابیه به سوی دشمن حمله کردند (همان، ۱۹۳). با توجه به نتایج این عملیات، صدام ادعا کرد به خواست خود، نیروهایش را از شمال خوزستان عقب کشیده است، ولی لاشه‌های تانک‌های عراقی به همراه بخش بزرگی از منطقه که مملو از اجساد سربازان عراقی بود، این واقعیت را نشان می‌داد که عراقی‌ها به عقب پرتاب شده‌اند (همان، ۱۹۸).

اهداف عملیات فتح المبین:

- خارج ساختن دزفول، شوش، اندیمشک، پایگاه چهارم هوایی، راه آهن و جاده اندیمشک - اهواز از برد آتش مؤثر توپخانه عراق.
- آزادسازی مناطقی چون ده‌ها روستا و جاده پل نادری - موسیان.
- انهدام حداقل دو لشکر ۱۰ زرهی و ۱ مکانیزه ارتش عراق.
- دستیابی به خطوط پدافندی مناسب و صرفه جویی در نیروی پدافندی مستقر در آن (همان، ۱۹۸).

- عملیات بیت المقدس:

تنها منطقه وسیعی که در منطقه جنوب در دست نیروهای عراقی مانده بود، جبهه جنوبی خوزستان به مرکزیت خرمشهر بود. اکنون فرصت مناسبی بود که نیروهای ایرانی با تجربه دو عملیات طریق القدس و فتح المبین، قبل از آن که دشمن قادر به فکر کردن باشد او را از منطقه باقی مانده خارج سازند (همان، ۱۹۹).

در حالی که عراقی‌ها هرگز انتظار نداشتند، ایرانی‌ها فقط یک ماه پس از نبرد فتح المبین آماده نبرد دیگر باشند، عملیاتی بزرگ، ساعت ۳۰ دقیقه بامداد دهم اردیبهشت ۱۳۶۱ در جبهه‌ای بسیار وسیع از سوی ایران آغاز شد. در اولین مرحله عملیات، ده‌ها هزار نیروی ایرانی با عبور از خط طولانی دفاعی عراق، رود کارون را پشت سر گذاشته و به جاده اهواز - خرمشهر مسلط شدند. در مرحله دوم نبرد، ساعت ۱ بامداد دوازدهم اردیبهشت، بخش بزرگی از نیروها از سمت جنوب غربی اهواز به سمت خرمشهر حرکت کردند و سه لشکر عراقی را به محاصره درآوردند، اما عراقی‌ها که در این منطقه دارای نیروی قابل توجهی بودند، اقدام به پاتک‌های سنگین کردند. این پاتک‌ها به قدری سنگین بود که تا پنج روز، مانع پیشروی نیروهای خودی شد، اما حملات نیروهای عمل کننده در جناح میانی نبرد سبب شد تا عراق متوجه شود که حمله ایران فقط در یک جبهه چند کیلومتری نیست (همان، ۲۰۲). با سقوط جفیر، نیروهای ایرانی با چرخش به سوی جنوب در جاده استراتژیک اهواز - خرمشهر حرکت به سوی باقی مانده نیروهای عراقی را آغاز کردند. تا ده صبح هجدهم اردیبهشت، نیروهای شمالی و جنوبی ایران به یکدیگر پیوستند (همان، ۲۰۳).

اقدامات عملیات بیت المقدس که بیست و چهار روز طول کشیده بود را می‌توان در چهار دوره زمانی ارائه کرد: دوره اول، از ۱۳۶۱/۲/۹ الی ۱۳۶۱/۲/۱۶ تصرف سرپل در غرب کارون با عبور از پنج دهنه پل نصب شده روی رودخانه و استفاده از ده‌ها قایق نیروی دریایی و توسعه سرپل تا جاده اهواز - خرمشهر و ترمیم آن در مقابل پاتک‌های دشمن (همان، ۲۱۳).

دوره دوم، ادامه پیشروی نیروهای ایرانی از منطقه سرپل به طرف مرز و تأمین قسمتی از مرز با انهدام نیروهای دشمن و عقب نشینی حجم بالایی از نیروهای عراقی از جبهه کرخه کور و عدم موفقیت قرارگاه نصر در احاطه خرمشهر است.

دوره سوم، اتخاذ مواضع پدافندی و پیدا کردن زمان برای تجدید سازمان و آماده شدن برای احاطه و آزاد سازی خرمشهر می‌باشد.

دوره چهارم، احاطه و محاصره شهر خرمشهر و درنهایت آزاد سازی خرمشهر پس از بیست و یک ماه اشغال است (همان، ۲۰۸).

سال دوم جنگ در حالی پایان یافت که هفده عملیات، کارنامه نظامی قوای مسلح ایران را تکمیل کرده بود. عراق از عمده مناطق اشغالی رانده شد و در بسیاری مناطق نیز به طرف نقاط مرتفع مرز عقب نشینی کرد (همان، ۲۱۹).

اهداف عملیات بیت المقدس:

مهم‌ترین اهدافی که در این عملیات دنبال می‌شد، عبارت بودند از:

- ✚ انهدام نیروهای عراقی، حداقل بیش از دو لشکر.
- ✚ بازپس‌گیری حدود ۵۴۰۰ کیلومتر مربع از خاک ایران، از جمله شهرهای خرمشهر، هویزه و پادگان حمید.
- ✚ خارج نمودن شهرهای اهواز، حمیدیه و سوسنگرد از برد توپخانه عراق.
- ✚ تأمین مرز بین‌المللی (حد فاصل پاسگاه طلائییه تا شلمچه).
- ✚ آزادسازی جاده اهواز - خرمشهر و خارج شدن جاده اهواز - آبادان از برد توپخانه عراق (همان، ۲۲۱).

عملیات والفجر ۸:

در ساعت ۲۲:۲۰ بیستم بهمن ۱۳۶۴ و شلیک هم‌زمان حدود پانصد توپ، عراقی‌ها را به این خیال انداخت که قرار است ایرانیان دوباره مانند عملیات رمضان و بدر به دنبال جدا کردن بصره از خاک اصلی عراق باشند، اما غواصان خط شکن، با گذر از عرض اروند و خاموش کردن تیربارها و توپ‌های دشمن، زمینه را برای واحدهای مهندسی جهت احداث پل مساعد کردند. چهل و هشت ساعت پس از آغاز عملیات بود که عراق متوجه رخنه نیروهای ایرانی از جنوب شد (همان، ۲۴۹). نبردهای خونین کارخانه نمک در شمال فاو و جاده فاو - ام القصر مصداق کامل مقابله نفر با تانک بود و طی هفته دوم نبرد، عراق ده درصد تانک‌هایش را در جنوب از دست داد (همان، ۲۵۰). در هفته سوم نبرد دیگر توانی برای ضربه زدن در ارتش عراقی باقی نمانده و بالعکس به دنبال محکم کردن

مواضع خود رفتند (همان، ۲۵۱). این نبرد که به عنوان عملیات والفجر ۸ معروف شد، یکی از بزرگ‌ترین عملیات آبی خاکی تاریخ بود که حتی ماهواره‌های شوروی و آمریکا را فریب داد. مرگ هفده هزار عراقی و زخمی شدن بیست و پنج هزار نفر دیگر در کنار نابودی ششصد تانک و نفربر و به غنیمت در آمدن یکصد و بیست تانک و نفربر تأیید بزرگی این عملیات است (همان، ۲۵۲).

اهداف عملیات:

مهم‌ترین هدف عملیات، دستیابی به یک پیروزی قاطع نظامی در جبهه‌های جنگ بود. آقای هاشمی رفسنجانی در صفحه ۸۸ کتاب «بی‌پرده با هاشمی رفسنجانی» می‌گوید:

«فاو یکی از عملیات‌هایی بود که برای ختم جنگ طراحی کرده بودیم. هدف هم این بود که از جاده ساحلی به ام‌القصر برویم.» (مجموعه مقالات، ۱۳۸۸، ۲۶)

از طرف دیگر، به دلیل موقعیت جغرافیایی شمال خلیج فارس و منطقه فاو، این عملیات دارای اهداف سیاسی و نظامی ویژه‌ای بود که عبارتند از:

- تصرف شهر فاو و تأسیسات بندری آن.
- تصرف کامل بخش انتهایی اروند رود در دهانه خلیج فارس و تسلط بر منطقه خسروآباد تا روبروی فاو.
- تأمین خورموسی در خلیج فارس و امکان تردد کشتیرانی امن به بندر امام خمینی (ره).
- تهدید بندر ام‌القصر، محل استقرار ناوگان نیروی دریایی عراق.
- انهدام و یا تصرف سکوها‌های پرتاب موشک‌های ضد سطحی HY2 در رأس البیشه.
- بستن مسیر تردد ناوگان نظامی و تدارکاتی رژیم بعث عراق (همان، ۲۷).

عملیات کربلای ۴:

سپاه برای اولین بار در یک تدارک وسیع موفق شده بود دوپست و پنجاه گردان رزمی را برای یک عملیات سازماندهی، تجهیز و آماده کند که این در طول جنگ بی سابقه بود. این عملیات در نیمه‌های شب تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۳ آغاز شد. با شروع عملیات، شواهد و قرائن نشان می‌داد که دشمن از طرح عملیات خودی آگاه شده و با آمادگی و هوشیاری کامل، مهم‌ترین معبر عملیاتی را مسدود ساخته است. اما این هوشیاری دشمن که با دریافت اطلاعات ماهواره‌ای و جاسوسی از آمریکا حاصل شده بود، نتوانست از شکسته شدن خطوط مستحکم ارتش عراق جلوگیری کند. در این عملیات برای نخستین بار خط دشمن در شلمچه شکسته شد، اما با وجود شکسته شدن خطوط دشمن، امکان تداوم عملیات میسر نگردید، بنابراین به منظور حفظ قوا و طراحی عملیاتی دیگر، از ادامه نبرد صرف نظر شد (رشید و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۶).

اهداف عملیات:

- دور کردن آتش دشمن بعثی و عقب راندن آن از شرق و شمال بندر خرمشهر.
- آزادسازی و تصرف شلمچه و پیشروی به سوی بصره.
- نزدیک شدن به شهرستان بصره و تأسیسات و بنادر و مراکز حساس این استان.
- با ورود به این منطقه، علاوه بر منظور اولیه که دور کردن دشمن از خرمشهر بود منظور ثانویه‌ای داشت که نزدیکی به شهرستان بصره بود (همان، ۳۴۱).

عملیات کربلای ۵:

این عملیات در نوزدهم دی یعنی تنها دو هفته پس از عملیات کربلای ۴ کلید خورد. حمله ساعت ۲ بامداد آغاز و هدف اصلی نبرد، نزدیک شدن به بصره و ایجاد شکاف بین سپاه‌های سوم و هفتم عراق بود. دشمن در برخی مواضع به کلی غافلگیر شد، اما در برخی مناطق نیز مقاومت قابل ملاحظه‌ای از خود نشان داد. فرو ریختن مواضع دشمن در سیل بندها و کانال ماهی، موجب الحاق برخی از واحدهای عمل کننده به یکدیگر شد، اما در منطقه پنج ضلعی، دشمن مقاومت خود را لحظه به لحظه افزایش می‌داد (مجتبی جعفری، ۱۳۹۰: ۲۶۰).

در محور شمالی، پاسگاه بوبیان به تصرف نیروهای ایران در آمد و به طور کلی در اطراف کانال پرورش ماهی وضعیت مناسب ذکر شد. با ورود نیروهای تازه نفس عراقی، پاتک بزرگی انجام گرفت که موجب خارج شدن دوباره پاسگاه بوبیان از دست نیروهای ایرانی شد (همان، ۲۶۱).

در محور جنوبی، فشار دشمن که بالغ بر بیست پاتک به سمت شرق کانال پرورش ماهی بود موجب عقب راندن قرارگاه‌های عملیاتی قدس و نجف شد. این پاتک‌ها اگر چه دفع شدند اما به نیروهای ایرانی نشان داد که شانسی برای حمله از این جبهه ندارند (پوراحمد، ۱۳۹۰: ۳۴۴).

در روز سوم، دوباره حملات سراسری از شمال، جنوب و مرکز آغاز شد و نفرات قرارگاه قدس توانستند بیشترین پیشروی را که نتیجه آن، تصرف نهر دوعیجی و تسلط به جاده شلمچه - بصره بود، شوند. در شمال منطقه نیز، خطوط کانال ماهی در برخی مسیرها شکسته شد اما عدم الحاق نیروها در نوک کانال پرورش ماهی، عدم پاکسازی دشمن در شرق نهر جاسم و عدم تأمین کافی جاده شلمچه - بصره سبب شد تا همچنان اهداف اصلی عملیات محقق نشود (همان، ۳۴۶).

ورود نیروهای تازه نفس ایرانی سبب شد تا از روز پنجم، دوباره ورق به سود ایران برگردد و حملات در کلیه جبهه‌ها از سر گرفته شود. در بسیاری محورها، خطوط دفاعی عراق شکافته شد، به ویژه در جنوب، جزیره بوارین و ام الطویل به تصرف در آمد، مواضع خودی در نهر الجاسم تثبیت

شد و طرفین پس از پانزده روز جنگ، به حفظ مناطق تحت اختیار، بسنده کردند (مجتبی جعفری، ۱۳۹۰: ۲۶۳).

عملیات کربلای ۵ را می‌توان، خونین‌ترین عملیات تاریخ جنگ ایران و عراق دانست. در این نبرد عراق با قبول حداقل نود هزار کشته و زخمی، هشتصد تانک و نفربر و چهل هواپیمای خود را نیز از دست داد (رشید و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۷).

اهداف عملیات:

اهداف عملیات کربلای چهار را می‌توان شامل موارد ذیل دانست:

- ✓ با طرح‌ریزی این عملیات و با بهره‌گیری از موقعیت برتر سیاسی - نظامی و افزایش فشار به حامیان جهانی و منطقه‌ای عراق برای فراهم سازی کسب پیروزی نظامی.
- ✓ انهدام نیروهای دشمن در منطقه عملیاتی غرب اروند.
- ✓ پاسخگویی به شرارت‌های دشمن در حمله به مناطق مسکونی.
- ✓ نزدیک شدن به شهر بصره و تأسیسات و بنادر و مراکز حساس این منطقه.

مصاحبه:

یکی از عواملی که باعث شد جمهوری اسلامی و فرماندهان در صحنه نبرد استفاده از روحیه بالایی رزمندگان در هشت سال دفاع مقدس و اکنون در خلیج فارس و مقابل استکبار جهانی قد علم کنند بوده است و این امر (روحیه) توانسته، ضعف سیستم‌های را پوشش دهد.^۱

«بحثی که ما با بچه‌ها راجع به روحیه داشتیم، یکی این بود که ما هیچ وقت در طول عملیات‌های گذشته نتوانستیم این مسئله سیستم‌های کشف دشمن را در روز حل کنیم. دشمن به خاطر داشتن یک شبکه اطلاعاتی همه جانبه، یعنی استفاده از عکس‌های ماهواره‌ای، سیستم عکس برداری اطلاعاتی، همیشه بر حرکات ما اطلاع داشت، لذا مجبور بودیم به سمت تک غافلگیرانه و با روحیه مثال زدنی برویم.»^۲

«مجموعه حرکت‌هایی که برای عملیات انجام می‌دادیم، برای دشمن مشهود بود به لحاظ داشتن سیستم‌های کشف خوبی که در اختیار داشت، لذا فرماندهان در راهبرد جدید به این نتیجه رسیده بودند که بایستی برای خنثی کردن بخشی از این عوامل روحیه رزمندگان اسلام را تقویت کنیم.»^۳

ما اگر در پی حذف سیستم‌ها و عوامل کاشف دشمن نبودیم، تمام تلاشمان در طرح‌ریزی‌ها از بین می‌رفت، چون به هر حال دشمن در این زمینه مسلح بود و ما به خصوص در بحث عبور از

معبّر نمی‌بایست دیده می‌شدیم و این در شب تقریباً قابل قبول بود. در این معبرها تنها چیزی که ما را کمک می‌کرد روحیه بسیجی بوده است. برای مثال هنگامی که پشت میدان مین گیر می‌کردیم چند نفر داوطلب بسیجی می‌خواستیم که روی مین بروند در این حال بچه‌ها از هم سبقت می‌گرفتند»^۴

«روحیه باعث جلوگیری از استفاده عراق از پشتیبانی‌هایش به خصوص هوایی و کاهش تأثیرات آتش توپخانه او می‌شد، بنابراین ذهنیت فرماندهان جنگ به طرف این تاکتیک هدایت شد.»^۵

«واقعاً یکی از عوامل اصلی پیروزی‌های ما، استفاده از نیروهایی بود که از مرگ نمی‌ترسیدند بلکه آن را آرزو می‌کردند، مشخص است که به کار بردن نیروی این چنینی در هر بخشی از جنگ می‌توانست بازدهی خوبی داشته باشد. البته این حرف به معنای بی برنامه عمل کردن نبود.»^۶

جانباز دکتر مهدی باغبانی در این زمینه می‌گوید:

«حفظ روحیه سرباز از جمله عواملی است که در شکست یا پیروزی او به عنوان یک عامل مهم در توان رزمی بسیار مؤثر است. این عامل می‌تواند توأم با عوامل دیگر و به موازات عملیات‌های سخت‌افزاری بسیار کارایی داشته باشد، فلذا چون نیروهای دشمن در زمینه شب، کمتر آموزش دیده بود و توجه نبودند، به شدت روحیه خود را از دست می‌دادند. در اوایل جنگ پس از راهبرد جدید، تک شبانه به عنوان یک کار جدید در غافلگیری مؤثر بود، اما رفته رفته دشمن فهمید که ما عملیات‌هایمان را در شب آغاز می‌کنیم و اثر غافلگیری آن کم کم خاصیت خود را از دست می‌داد، اما به واسطه این که شب‌ها در آماده باش عادی بودند باعث خستگی و تخریب روحیه آن‌ها می‌شد.»^۹

«این تاکتیک در ایجاد تعادل در توان رزمی نسبی تا حد زیادی مؤثر بود و در اکثر عملیات‌ها باعث موفقیت در مراحل ابتدایی عملیات، مثل (شکستن خط، گرفتن سرپل) می‌شد، لکن چون در مورد نگهداری و تثبیت خوب طرح‌ریزی نمی‌شد و یا نیروی احتیاط کافی پای کار نمی‌آمد، لذا در ادامه عمده عملیات‌هایی که موفق نشدیم، اینجا مشکل داشتیم.» (صفاری، مصاحبه)

سردار محمود عباسی از فرماندهان تیپ در زمان جنگ و مسئول آموزش نیروی زمینی در زمان حال، در این رابطه می‌گوید:

«به خاطر وضعیتی که از نظر توان رزم نسبت به دشمن داشتیم و تجهیزات جنگ روزانه

دشمن از ما خیلی بیشتر و قوی تر بود، مجبور بودیم از اصل غافلگیری و روحیه شهادت طلبانه رزمندگان اسلام استفاده بکنیم که امکانات ما بتواند کاربرد داشته باشد.^۸

سردار عابدی مسئول مرکز آموزش دفاع مقدس در همین زمینه می گوید:

«ما اگر در پی حذف سیستمها و عوامل کاشف دشمن نبودیم، تمام تلاشمان در طرح ریزیها از بین می رفت، چون به هر حال دشمن در این زمینه مسلح بود و ما به خصوص در بحث عبور از معبر نمی بایست دیده می شدیم و این در شب تقریباً قابل قبول بود.»^۳

سردار منصور عزتی فرمانده یکی از گردانهای خط شکن لشکر عاشورا می گوید:

«واقعاً یکی از برتریهای عراق نسبت به ما (ایران) مقدمات او بود، به هر حال او توانسته بود با کمک شرق و غرب، مقدمات و ملزومات جنگ را قبل از شروع جنگ تا حد بسیار مطلوبی فراهم کند، به خصوص در زمینه تانک و ادوات و پشتیبانیها. خوب ما هم که به خاطر تحریمها و سیاستهای دولت موقت و به هم ریختگی زمان بنی صدر در مسائل سیاسی تجهیزات ما جوابگوی رزم روزانه نبوده است بلکه این روحیه حماسی رزمندگان بوده است.»^۷

«نقاط قوت دشمن با روحیه رزمندگان از بین می رفت، تانک و هواپیما نداشتیم لذا برای جبران آن باید روحیه حماسی را تقویت کنیم.»^۴

«واقعاً یکی از عوامل اصلی پیروزیهای نیروهای ما، این بود که شجاعانه (روحیه شهادت طلبانه) در مقابل تکهای دشمن در کربلایی ۵ بوده که شجاعانه در مقابل آنها ایستادگی می کردند.»^{۱۰}

در عملیات کربلایی ۵ آقای محسن رضایی به مرتضی قربانی می گوید اگر شما تا هنگام غروب در مقابل دشمن بعثی دفاع کنید حتماً ما شلمچه را آزاد خواهیم کرد بنابراین شخص آقای قربانی با توپ ۱۰۶ می رود در خط مقدم تانک عراقیها را مورد هدف قرار می دهد (روایت آقای فرقانی، ۱۳۹۴).

روایت از یکی فرماندهان گردان غواص که این چنین بیان می کند این روحیه و اطاعت پذیری از ولی امر مسلمین بوده که غواصان توانستند از ارونند با سرعت هشتاد کیلومتر در ساعت عبور کند و باعث آزادسازی فاو شوند (سلیمانی، ۹۴).

در یک روز در منطقه شلمچه عملیات کربلایی ۵ نیروهای بعثی ۱۵ پاتک با تمام تجهیزات (زمینی، هوایی و موشکی) یورش برده بود و آنچه باعث مقاومت بسیجیان شده بود همین روحیه بالا بوده که در مقابل دشمن ایستادگی و پاتکها را خنثی کرده بودند.^{۱۱}

«واقعاً یکی از عوامل اصلی پیروزی‌های ما، استفاده از نیروهایی بود که از مرگ نمی‌ترسیدند برای مثل برای بازگشایی یک معبر مین به تعداد ۵ نفر نیرو لازم داشتیم هنگام ثبت نام حدود ۵۰ تا ۷۰ نفر از بسیجیان جلو فرماندهی می‌ایستادند تا جان خودشان را فدا کنند تا گردان بتواند مأموریت خودشان را به نحو احسن به پایان برساند.»^{۱۲}

تجزیه و تحلیل یافته‌های اسنادی و کتابخانه‌ای

آنچه که در تجزیه و تحلیل شکست راهبرد اولیه در ابتدای جنگ در مقابل هجوم سراسری عراق در یافته‌های اسنادی و کتابخانه‌ای می‌توان به آن اشاره نمود، این است که ساختار تشکیلاتی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی به عنوان نیروی کلاسیک تحت تأثیر عوامل داخلی مانند وقوع کودتا توسط برخی عناصر خود فروخته و اهمال و خیانت ناشی از حاکمیت لیبرال‌ها و همچنین عوامل خارجی مانند تحریم‌های همه جانبه، که شامل تجهیزات نظامی نیز می‌شد، قادر به مقابله با ارتش کاملاً مجهز شده عراق در یک جنگ کلاسیک نبود. بنابراین مسئولین وقت اعم از نظامی و سیاسی در صدد چاره جویی بر آمدند که این چاره جویی تغییرات در راهبرد اصلی جنگ را در بر داشت. نظرات افراد شاخصی مانند شهید باقری، سردار رشید، سردار رضایی و برخی دیگر از چهره‌های برجسته نظام چنان که در این یافته‌ها از آن‌ها نام برده می‌شود، در تدوین و اتخاذ راهبرد جدید نقش به سزایی داشته است که با روحیه بالا، می‌توان بر ارتش تا بن مسلح عراق پیروز شد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های مصاحبه

در تجزیه و تحلیل یافته‌های مصاحبه با کارشناسان، در تأیید و درستی پاسخ به سؤالات، با توجه به یافته‌ها، اهمیت مؤلفه دوری کردن از توانمندی‌های عراق - ممانعت دشمن در بهره‌برداری از توانمندی‌هایش - نسبت به سایر مؤلفه‌ها بیشتر است. این موضوع از طرف اکثریت قریب به اتفاق مصاحبه شونده‌گان مورد تأیید بود. هر چند که مؤلفه‌های دیگر هم نقش اساسی در گرایش نظر فرماندهان و مسئولین به داشته‌اند و تبعاً در مثبت ارزیابی کردن آن‌ها نسبت به تغییر راهبرد جمهوری اسلامی در زمین گیر کردن ماشین جنگی عراق و ایجاد تعادل بین دو طرف درگیر مؤثر بوده است. بنابراین، یافته‌های این قسمت هم مؤید درستی سؤالات می‌باشد.

همچنین، به زعم کلیه کارشناسان و صاحب نظران، علی‌رغم ورزیدگی و هوشیاری نیروهای آمریکایی نسبت به غنی بودن نیروهای مسلح جمهوری اسلامی از نظر روحیه و به کارگیری آن در نبرد احتمالی، باز هم به لحاظ محدودیت‌هایی که هم به لحاظ روانی و هم به لحاظ نقایصی در به کارگیری تجهیزات و فناوری آمریکایی ایجاد می‌نماید، برای نیروهای مسلح خودی در اولویت قرار

دارد و می‌توان از آن در مقابل حملات احتمالی آمریکا استفاده نمود. هر چند در این زمینه بسیاری از مصاحبه‌شوندگان قائل به این مسئله بودند که با توجه به پیشرفت‌های تکنولوژیکی ارتش آمریکا و تجارب جنگ‌های سلطه و همچنین وجود تجربه جنگ عراق با ایران، عملیات‌های غافلگیرانه و روحیه شهادت طلبی و تکلیف محور بودن تا حدود زیادی تأثیرات اساسی خود را از دست داده است.

نتیجه‌گیری

واقعاً یکی از برتری‌های عراق نسبت به ما (ایران) مقدرات او بود، به هر حال او توانسته بود با کمک شرق و غرب، مقدرات و ملزومات جنگ را قبل از شروع جنگ و تا پایان جنگ تا حد بسیار مطلوبی فراهم کند، به ویژه در زمینه تانک، ادوات و پشتیبانی‌ها و تجهیزات هوایی و موشکی، و در اختیار گرفتن یک شبکه اطلاعاتی همه‌جانبه، یعنی استفاده از عکس‌های ماهواره‌ای، سیستم عکس برداری اطلاعاتی، همیشه بر حرکات ما اطلاع داشت. از طرفی ما هم که به خاطر تحریم‌ها و سیاست‌های دولت موقت، و به هم ریختگی زمان بنی صدر در مسائل سیاسی، و ترورها که توسط منافقین انجام می‌گرفت، با تغییر راهبرد جنگ، یکی از رویکردها حرکت به سمت عملیات‌های غافلگیرانه (روحیه) و تکلیف محوری بود. در مدت هشت سال دفاع مقدس در عملیات‌های اجرا شده که برخی از آن‌ها با موفقیت‌های صد در صد و برخی هم با درصدهای بالا از پیروزی بهره‌مند بوده و بعضی هم به لحاظ کسب نتیجه با موفقیت همراه نبوده، از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار بودند. به اقرار کسانی (داخلی - خارجی) که اخبار جنگ عراق علیه ایران را رصد می‌نمودند، این عملیات‌ها، حاوی نکات بدیل و قابل توجه بسیاری بودند که در میان آن‌ها، آنچه بیش از دیگر ویژگی‌ها خود نمایی می‌کرد، استفاده روحیه شهادت طلبانه و تکلیف محور بود که به نحو بسیار عالی از سوی رزمندگان اجرا می‌گشت. حتی عراقی‌ها نیز به این موضوع معترف و آن را از عوامل اصلی پیروزی‌های ایران می‌دانستند.

حال با توجه به یافته‌های تحقیق و آنچه که برای محقق بعد از تجزیه و تحلیل یافته‌ها در دو بخش کتابخانه‌ای و اسنادی و مصاحبه مسلم شد، عبارت است از:

- ✓ جبران کمبودهای تجهیزاتی و آتش‌ها،
- ✓ کاهش تلفات و ضایعات،
- ✓ بهره‌برداری از نقاط ضعف دشمن و استفاده از نقاط قوت خودی،
- ✓ ممانعت از بهره‌برداری دشمن از توانایی‌هایش،
- ✓ ایجاد تعادل نسبی در توان رزمی.

پیشنهادات

- ۱- یگان‌های رزم به منظور پیشگیری از شکست‌ها و ناکامی‌ها در عملیات‌های آینده، تلاش نمایند از تجارب به‌دست آمده در عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس استفاده نمایند و به ویژه، عملیات‌هایی که در آن‌ها با شکست مواجه شده‌ایم را در مانورها مورد بررسی و مطالعه و با به کارگیری تکنیک‌ها و تاکتیک‌های مناسب، شایستگی خود را در رزم‌های آینده افزایش دهند.
- ۲- می‌بایست تمامی نیازهای پژوهشی و تحقیقاتی که در ارتباط با دفاع مقدس می‌باشد را فهرست نموده و در اختیار پژوهشگران و محققین مربوطه قرار داد.
- ۳- تجربیات جنگ، امانتی است که به واسطه مجاهدت‌ها، پشتیبانی‌های مردمی و ریخته شدن خون بهترین جوانان این مرز و بوم به‌دست آمده است. بنابراین ضروری است مسئولین و فرماندهان دفاع مقدس، با محققین اینگونه موضوعات نه تنها همکاری نمایند، بلکه برای ماندگاری تجربیات، خود نیز به دنبال انتقال این تجارب به نسل‌های جدید نظامی باشند و در این راه حتماً برنامه داشته و وقت بگذارند.
- ۴- ثبت اسناد و مدارک مربوط به عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس در کتابخانه‌های مراکز آموزشی، به صورت کتاب‌های مرجع توصیه می‌شود.
- ۵- انتشار نشریه‌های مختلف ماهانه در ارتباط با عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس.
- ۶- اطلاع رسانی از توانمندی‌های همه جانبه دشمن و همچنین اطلاع رسانی از نقاط ضعف نیروهای آمریکایی به نیروهای مسلح.

منابع

- ۱- سردار ابادری، ، مصاحبه)
- ۲- سردار نوراللهی، ، مصاحبه)
- ۳- سردار صفاری، ، مصاحبه)
- ۴- سردار عابدی، ، مصاحبه)
- ۵- برادر شمشکی، ، مصاحبه)
- ۶- سردار صفاری، ، مصاحبه)
- ۷- سردار عزتی، ، مصاحبه)
- ۸- سردار عباسی، ، مصاحبه)

- ۹- برادر باغبانی، مصاحبه)
- ۱۰- احمد پورسام، مصاحبه)
- ۱۱- سردار پیری، مصاحبه)
- ۱۲- برادر رسولی، مصاحبه)
- ۱۳- اسمیت، فیلیپ جی (۱۳۷۰)، ذهنیت فلسفی در مدیریت آموزشی، مترجم محمد رضا بهرنگی، تهران، نشر گلچین.
- ۱۴- الیاسی، دکتر محمد حسین، «فرایند تخریب روحیه ارتش عراق توسط آمریکا»، فصلنامه سیاسی دفاعی، شماره ۴۲، بهار ۱۳۸۲.
- ۱۵- الیاسی، دکتر محمد حسین (۱۳۷۸)، میزان اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی جوانان، تهران، سازمان تحقیقات و خودکفایی.
- ۱۶- ترجمه سرهنگ پیاده ستاد غلامعلی فرید و سرهنگ دوم زرهی ستاد هوشنگ بهرامی، دستور رزمی عملیات شبانه و تجهیزات دیدبانی در شب (۳۶-۳۱)، تهران، ۱۳۵۹.
- ۱۷- تولیت کاشانی، سید اصغر (۱۳۸۰)، بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب زمان عملیات والفجر هشت، .
- ۱۸- پور احمد، احمد (۱۳۸۶)، جغرافیای عملیات ماندگار دفاع مقدس، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- ۱۹- جعفری، مجتبی (۱۳۸۹)، اطلس نبردهای ماندگار نیروی زمینی ارتش، تهران، سوره سبز.
- ۲۰- جعفری، مجتبی، غفوری، علی (۱۳۹۰)، آخرین نبرد، تهران، سوره سبز.
- ۲۱- خالقی اصفهانی، مهدی، بررسی برخی از عوامل مؤثر بر حفظ روحیه اسرا در دوران اسارت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دافوس دانشگاه جامع، ۱۳۷۹.
- ۲۲- ریچارد سون، اف، ام (۱۳۶۹)، روحیه جنگی، ترجمه معاونت پژوهش دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، چ دانشگاه امام حسین (ع)، نوبت اول زمستان.
- ۲۳- رشید و همکاران (۱۳۸۹)، اطلس جنگ ایران و عراق، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.
- ۲۴- دانشکده فرماندهی و ستاد، آیین متجاوز، تهران، ۱۳۵۷.
- ۲۵- دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، اصول و قواعد اساسی رزم، گروه زمینی، تهران، ۱۳۷۶.
- ۲۶- دستور رزمی عملیات (۵-۱۰۰)، چاپخانه ارتش، تهران، ۱۳۵۷.
- ۲۷- سلمانی، عباسعلی، «روحیه رزمی و روحیه حماسی» مقاله، دانشگاه افسری، تهران، ۱۳۹۰.
- ۲۸- سیفی، محمدرضا، بررسی نقش عوامل معنوی در پیروزی جنگ‌های پیامبر اکرم (ص)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دافوس دانشگاه جامع، ۱۳۷۹.
- ۲۹- عرب پور، محمدرضا، جایگاه روحیه جنگی در سنت اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دافوس دانشگاه جامع، ۱۳۸۴.
- ۳۰- غضنفری، احمد (۱۳۸۰)، روان شناسی عمومی، اصفهان، انتشارات شهید مدرس ۹.
- ۳۱- کالینز، جان ام (۱۳۷۰)، استراتژی بزرگ، ترجمه کوروش بایندر، تهران، وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

۳۲- مرکز فرهنگی سپاه (۱۳۷۵)، کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، تهران، معاونت انتشارات.

۳۳- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، عملیات والفجر ۸ (مجموعه مقالات)، ۱۳۸۸.

۳۴- مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، اصول و دکتترین رزم زمینی، ۱۳۸۳.

The Role Of The Spirit In Triumph In Operations Of The Holy Defense With A Focus On Four Major Operations

A. Salmani, M. Balkhi

Abstract

The phenomenon of war refers to the armed conflict in all sources and with the development of the technology, the war methods have changed. The difference between Iran's holy defense and other wars was in its unique methods and tactics. Imam Khomeini believed that people of a country will be able to stand against enemies and strangers with high spirit. So this study is called “The role of the spirit in triumph in operations of the holy defense with a focus on four major operations.” This research, in terms of purpose, is practical and in terms of methodology is descriptive and analytical. The data gathering procedure around eight years of the holy defense and the role of high spirit was by library documents and to analyze the content, available documentation was employed as much as possible. The results show that the high spirit could limit the enemy's military and artillery abilities and equipment and would be more effective.

Keywords: Spirit, Holy Defense, Operation